

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

της Ντόρας Χιλιαδάκη

Η Διδώ Σωτηρίου δε βρίσκεται πια ανάμεσά μας, αλλά μόνο βιολογικά, γιατί με τα γραπτά της θα είναι πάντα κοντά μας, κερδίζοντας έτσι την αθανασία. Το να πούμε ότι ο θάνατός της ήταν μεγάλη απώλεια ή ότι η Ελλάδα έγινε φτωχότερη, είναι κοινοτοπίες. Το βέβαιον είναι ότι μαζί με τη Διδώ Σωτηρίου έφυγε οριστικά ένας κόσμος που χανόταν σιγά – σιγά.

Ήταν ο κόσμος των μεγάλων αγωνιστών κι οραματιστών που δε δίσταζαν να θυσιάσουν τα πάντα στο βωμό του κοινού καλού.

Η Διδώ Σωτηρίου, που γεννήθηκε στο Αϊντίνι όπου έζησε για λίγο όπως και στη Σμύρνη, ήταν ένας ογκόλιθος και δεν είναι δυνατό, σ' ένα σύντομο σημείωμα, να δώσει κανονιστικά κάποιες πλευρές της πολυσχιδούς, της πολύπλευρης προσωπικότητάς της και προπάντων να περιγράψει την αγάπη της για τον Άνθρωπο.

Η Διδώ Σωτηρίου ήταν από παιδί πολύ ευαίσθητη και η διπλή προσφυγιά, που βίωσε, σημάδεψε για πάντα τη ζωή της. Μπαίνοντας στην εφηβεία πήγε να ζήσει μαζί με τη θεία της, απόφαση των δύο οικογενειών την οποίαν αγνοούσε η μικρή. Αυτό, αργότερα, της βγήκε σε καλό γιατί έζησε άνετα, σαν μια καλή αστή. Όμως τότε νόμιζε «πως η τύχη της δεν παράλλαζε από την τύχη των παιδιών που τα πουλούν στα σκλαβοπάζαρα». Φεύγοντας από το σπίτι της δε χαιρέτησε κανέναν.

Βάδιζε μόνη της με μια βαλιτσούλα στο χέρι, σαν προσφυγάκι πριν από τη μεγάλη προσφυγιά, που ακολούθησε λίγο αργότερα. Αλλά αυτό το γεγονός θα μείνει χαραγμένο για καιρό στη μνήμη της. Η Διδώ δεν έζησε η ίδια τη μεγάλη καταστροφή, γιατί ο θεός της είχε την πρόνοια να τις διώξει δύο μέρες πριν. Έτσι, όταν η Διδώ κι η θεία της έφτασαν στον Πειραιά, ο τουρκικός στρατός έμπαινε στη Σμύρνη.

Όμως ταυτιζόταν απόλυτα με όσους έζησαν την καταστροφή κι γι' αυτό μπόρεσε να την περιγράψει με το γνωστό συγκλονιστικό τρόπο στα «Ματωμένα Χώματα».

Η Διδώ παντρεύτηκε τον Πλάτωνα Σωτηρίου τον Αύγουστο του 1933.

Η Διδώ είχε την τύχη να γνωριστεί, νέα αυτή ακόμη, με όλες τις προσωπικότητες της Αριστεράς, από το Βάρναλη και το Γληνό, μέχρι το ζεύγος Σβώλου και κάποια ανώτερα στελέχη του Κ.Κ.Ε. Η Διδώ, όμως, επιθυμούσε, θα μπορούσαμε σήμερα να χαρακτηρίσουμε αυτή την επιθυμία της ρομαντική, να ανήκει στην εργατική τάξη. Την τάξη που είχε προκαθοριστεί να πραγματοποιήσει την επανάσταση. Έτσι λοιπόν, μια ωραία πρωιά, πήγε να επισκεφτεί τα εργατικά συνδικάτα προσφέροντας τις υπηρεσίες της «Ήρθα να βοηθήσω, πέστε μου τι μπορώ να κάνω» τους είπε.

Από εκεί και πέρα ρίχνεται στον αγώνα, σε όλα τα επίπεδα. Μάχεται σε όλα τα μέτωπα. Ήταν η προσωποποίηση του άδολου αγωνιστή. Άρχισε από τα φεμινιστικά. Πήγαινε, ή μάλλον ερχόταν, στο Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, δηλ. στο Σύνδεσμό μας. Ήταν τότε, το Μάη και Ιούνη του 1936, δύο μήνες πριν από τη δικτατορία Μεταξά,

που δημοσίευσε δύο άρθρα στον Αγώνα της Γυναίκας. Ταυτόχρονα εντάσσεται στην κίνηση εναντίον του φασισμού, όπου πρωτοστατούσε ο Δημήτρης Γληνός. Η ελληνική αντιφασιστική κίνηση συνεργαζόταν με τη Διεθνή Αντιφασιστική Επιτροπή, που Πρόεδρος της ήταν ο Αϊνστάιν. Η Διδώ δούλευε με το γνωστό της πάθος μέσα από τις γραμμές της ελληνικής επιτροπής. Τον Αύγουστο του 1934 την εκλέγουν αντιπρόσωπο για το Παγκόσμιο Αντιφασιστικό Συνέδριο Γυναικών, που θα γινόταν στο Παρίσι. Η Διδώ δε γύρισε κατευθείαν στην Ελλάδα.

Πέρασε από τη Γενεύη για να δηλώσει στην Κοινωνία των Εθνών, ότι οι Έλληνες δεν επιθυμούν την επιστροφή του εξόριστου βασιλιά Γεωργίου. Επίσης τότε, παράλληλα με τις πολιτικές δραστηριότητές της, αποφασίζει να εργαστεί ως μεταφράστρια γαλλικών μυθιστορημάτων στην εφημερίδα Νέος Κόσμος. Γρήγορα την πρόσεξαν και πέρασε στο ρεπορτάζ και στη σύνταξη. Έτσι άρχισε η σταδιοδρομία της ως δημοσιογράφου.

Στη διάρκεια της δικτατορίας, μετά από μια σύντομη περιπέτεια στην Ασφάλεια θα φύγει για τη Γαλλία με δημοσιογραφική αποστολή. Η Διδώ κέρδισε πολλά από την παραμονή της στην Γαλλία.

Στη διάρκεια της κατοχής εργάστηκε στον παράνομο τύπο, που τότε έπαιζε πρωταρχικό ρόλο στην πληροφόρηση του κόσμου εμψυχώνοντάς τον. Όσοι δούλευαν σ' αυτόν έπαιζαν κορώνα – γράμματα τη ζωή τους. Όταν κόντευε να τελειώσει η κατοχή, η Διδώ ανέλαβε την αρχισυνταξία του Ριζοσπάστη. Ήταν η πρώτη και τελευταία φορά που ο Ριζοσπάστης είχε αρχισυντάκτη γυναίκα. Μετά την απελευθέρωση της ανέθεσαν να σχολιάζει καθημερινά το εξωτερικό δελτίο του Ριζοσπάστη. Πόσο γρήγορα, όμως, αλίμονο, αντιστρέφονται όλα. Η Διδώ διαγράφεται από το κόμμα, με την κατηγορία της «εγκατάλειψης θέσης» επειδή, με δική της πρωτοβουλία, δε συνέχισε με τους κομματικούς δημοσιογράφους την πορεία της προς το βουνό για να συναντήσουν το Μάρκο Βαφειάδη, και γύρισε πίσω γιατί ήταν άρρωστη. Αλλά ήρθε μια ακόμη πιο δύσκολη χρονιά, για τη Διδώ, μια πραγματικά δίσσεκτη χρονιά. Το 1950, πιάσανε την Έλλη, τη μικρή αδερφή της, για την οποίαν έτρεφε μητρική αγάπη, μιας και ήταν πολύ μεγαλύτερή της. Τα γεγονότα που ακολούθησαν είναι γνωστά, αλλά πόσο γνωστά μπορούν να είναι η προσωπική δοκιμασία, η αγωνία κι όλα τ' άλλα αισθήματα που αυτές γέννησαν, και πώς να τα περιγράψεις; Τότε που κλείστηκε μέσα στο σπίτι, μεγαλώνοντας το μικρό Νίκο, το παιδί της φυλακισμένης Έλλης, σκέφτηκε να γράψει. Έτσι γεννήθηκε η μεγάλη πεζογράφος. Το πρώτο της βιβλίο «Οι νεκροί περιμένουν» βγήκε το 1959. Το μυθιστόρημα εξιστορεί τη ζωή των Ελλήνων στο Αϊντίνι και τη Σμύρνη από τους βαλκανικούς πολέμους του 12 μέχρι τον ξεριζωμό τους, αλλά και την επώδυνη εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Ο Θράσος Καστανάκης της είπε: «Πως θα τολμήσεις, Διδώ μου, να γράψεις άλλο βιβλίο μετά από αυτό»; Και βέβαια τόλμησε.

Το πρώτο μυθιστόρημα αποτέλεσε την αφορμή να γραφτεί το δεύτερο, το συγκλονιστικό «Τα Ματωμένα Χώματα». Ένας μικρασιάτης, ο Μανώλης Αξιώτης, που έγινε και ο ήρωας του νέου μυθιστορήματος, αφού διάβασε το πρώτο, πήγε τη βρήκε και της έδωσε ένα τεφτέρι με τις αναμνήσεις του. Η Διδώ συγκινήθηκε τόσο, ώστε πήρε τη μεγάλη απόφαση να μετουσιώσει τις αναμνήσεις του σε τέχνη. Η Διδώ δούλεψε σκληρά, αλλά στο τέλος έδωσε ένα χρονικό με επικές διαστάσεις για το Μικρασιατικό Ελληνισμό. Ο Βάσος Βαρίκας έγραψε το 1962 στο «Βήμα» για τα «Ματωμένα Χώματα»:

«Για τη συγγραφέα δεν υπάρχουν Έλληνες και Τούρκοι. Υπάρχουν άνθρωποι που υποφέρουν το ίδιο, που αντιδρούν στα γεγονότα κατά τον ίδιο, πανομοιότυπο σχεδόν τρόπο..... Ο μεγάλος υπεύθυνος για την τραγωδία του μικρασιατικού λαού, για τη συγγραφέα, είναι ο πόλεμος και τα συμφέροντα που τον υποκινούν. Και εναντίον του στρέφεται. Τα ματωμένα Χώματα είναι ένα έντιμο βιβλίο».

Στη διάρκεια της Χούντας έζησε το Γολγοθά της νέας εξορίας της Έλλης. Τότε έγραψε το θεατρικό η «Πολιτεία Κωφάλλων» κι άλλα δυο μονόπρακτα.

Κι έρχεται η εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο. Αμέσως τότε κάθεται και γράφει ένα βιβλίο που το αφιερώνει στην Κύπρο. Τίτλος του « Η Μικρασιατική καταστροφή και η στρατηγική του Ιμπεριαλισμού στην Ανατολική Μεσόγειο». Η ίδια, στον πρόλόγό της ανάμεσα στ'άλλα γράφει «..... Η δική μου προσπάθεια ήταν να κάνω μια έντιμη επιλογή από εκείνα τα γεγονότα και τις κρίσεις που συνήθως αποσιωπούνται ..... Κι αυτό για να πληροφορήσω σωστά».

Κι ακολουθεί η «Εντολή» στα τέλη του 1976. Το βιβλίο αυτό, όπως όλοι έχουν πει «γράφτηκε με αίμα και δάκρυα» αφού η Έλλη είναι αδελφή της και ανήκει στο είδος της πολιτικής λογοτεχνίας. Αλλά το σημαντικό επίτευγμά του είναι η αντικειμενικότητά του. Το θέμα είναι γνωστό. Η Διδώ δεν παίρνει το μέρος κανενός, τα λέει προς κάθε κατεύθυνση, εκθέτει τα γεγονότα όπως συνέβησαν. Η ίδια στον πρό-

λόγό της θα πει: «..... Με άπειρο πόνο και εντιμότητα δούλεψα, δίχως φιλοδοξίες, αποζητώντας κάθαρση κι όχι αναμόχλευση». Κάθαρση, λοιπόν, για να ξεπεραστούν, αλλά όχι να λησμονηθούν, οι πίκρες του εμφύλιου σπαραγμού.

Δυο χρόνια μετά την έκδοση της «Εντολής», εκδίδεται το καινούργιο μυθιστόρημά της που απευθύνεται στους νέους. Είναι κατά κάποιον τρόπο διασκευή του πρώτου μυθιστορήματός της «Οι νεκροί περιμένουν». Τίτλος του «Μέσα στις φλόγες». Τον επόμενο χρόνο, το 1979 δημοσιεύονται οι «Επισκέπτες» ένα ακόμη μυθιστόρημα για νέους. Τέλος ήρθε το μεγάλο σ'έκταση μυθιστόρημά της το «Κατεδαφιζόμεθα». Σ'αυτό μέσα από τη ζωή και τα αισθήματα ενός νέου ανθρώπου, μιλάει για τα όσα ζήσαμε στην Ελλάδα, από το 1950 μέχρι το 1965. Είναι η εποχή που ξεκινάει ένας καινούργιος τρόπος ζωής κατεδαφίζοντας τα πάντα. Το «Κατεδαφιζόμεθα» είχε μεγάλη απήχηση στους νέους που δεν διστάζουν να της γράψουν και να της πουν πόσο πολύ τους βοηθά να ξεπεράσουν τις δυσκολίες της ζωής τους. Αυτή η επικοινωνία με τα νέα παιδιά της δίνει όχι μόνο μεγάλη χαρά αλλά και ζωντάνια. Η προσφορά της συμπυκνώνεται στη φράση που της είπε ο αείμνηστος Πατριάρχης Δημήτριος, όταν η Διδώ πήγε στο Φανάρι: «Τέκνον μου, επιτελείς έργο εθνικό». Η Διδώ είχε την ευκαιρία να επισκεφτεί δύο φορές την Τουρκία, όπου έγινε αντικείμενο θερμών εκδηλώσεων. Συγγραφείς, διανοούμενοι, αλλά κυρίως απλοί άνθρωποι, έσπευδαν να την χαιρετήσουν, ενώ πολλοί της φιλούσαν τα χέρια γονατίζοντας και λέγοντάς της πως είναι ιερό πρόσωπο, γιατί τους έμαθε την ιστορία τους.

Η μεγάλη χαρά της Διδώς Σωτηρίου ήταν, όχι τόσο ότι είδε το έργο της να αναγνωρίζεται κι ότι πήρε βραβεία, αλλά ότι αγαπήθηκε, όσο λίγοι συγγραφείς από τον κόσμο. Αλλά κι η ίδια πόνεσε τους ανθρώπους, έσκυψε πάνω από τα βάσανά τους, τους αγάπησε. Πήρε κι έδωσε αγάπη.

Κλείνοντας αυτό το σύντομο αφιέρωμα μνήμης αναδημοσιεύουμε το άρθρο της, που, όπως αναφέραμε παραπάνω, είχε δημοσιευτεί στον «Αγώνα της Γυναίκας» το καλοκαίρι του 1936.

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ

Μπρος στους κινδύνους που γέννησε το Γερμανικό Πραξικόπημα στο Ρήνο η Παγκόσμια Γυναικεία Επιτροπή κατά του Πολέμου και του Φασισμού που εδρεύει στο Παρίσι, κάλεσε μια συνδιάσκεψη όπου πήραν μέρος οι αντιπρόσωποι της Αγγλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Ισπανίας, Ιταλίας, Γαλλίας, Ελβετίας, Ρωσίας, και Τσεχοσλοβακίας.

Πολύ ενδιαφέρουσα ήταν η έκθεση της κυρίας Malaterre – Sellier όταν ομίλησε για την εργασία ως αντιπρόσωπος στην κοινωνία των Εθνών.

Η εξαιρετική ατμόσφαιρα της συγκέντρωσης αυτής έδειξε φανερά πως οι γυναίκες οποιεσδήποτε κι αν είναι οι πολιτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις τους μπορούν να συνεργασθούν στα σημεία όπου όλες συναντώνται στις γυναικείες διεκδικήσεις, στην υπεράσπιση της ειρήνης και των δημοκρατικών ελευθεριών.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε κι η Ελλάς με υπερηφάνεια να επιδείξει την επιτροπή επί της γυναικείας εργασίας.

Η ελλικρινής συνεργασία των γυναικείων οργανώσεων της χώρας μας έγινε γνωστή μια χαρά στις γυναίκες του εξωτερικού και λάβαμε από τη μεγάλη γαλλίδα αγωνίστρια για τα δικαιώματα των γυναικών κυρία Gabriella Duchene ένα θερμό γράμμα, με το οποίο συγχαίρει την επιτροπή επί της γυναικείας εργασίας που κατόρθωσε να συντονίσει τις γυναικείες προσπάθειες στην Ελλάδα.

«Είμαστε πεπεισμένες», γράφει, ότι στις κρίσιμες ώρες που περνούμε, οι γυναίκες έχουν να παίξουν έναν εξαιρετικά σπουδαίο ρόλο ότι μόνο με τη συνεργασία όλων θα μπορεί να θριαμβεύσει ο αγώνας για την ειρήνη.

Η Παγκόσμια αυτή Επιτροπή των Γυναικών κατά του πολέμου και του φασισμού χωρίσθηκε σε δύο τμήματα, το ένα είναι για την υπεράσπιση της ειρήνης και το άλλο για τα δικαιώματα της γυναίκας.

Σχεδόν όλες οι μεγάλες γυναικείες οργανώσεις της Γαλλίας αντιπροσωπεύονται μέσα σ'αυτές τις επιτροπές και συνεργάζονται για τους μεγάλους αυτούς σκοπούς.

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Αναδημοσίευση από τον Αγώνα (1936)